

HAYOT DAVOMIDA TA'LIM OLIH: YANGI PARADIGMALAR VA KUTILADIGAN NATIJALAR

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Abdullayeva Durdona Akmal qizi, Tirkashova Muxlisa Azamat qizi,

Xasanova Sabina Shavkat qizi.

SamDU Kattaqo`rg`on filiali talabalari

INKLYUZIV TA'LIMDA NOGIRON BOLALARNI O'QITISH VA TARBIYALASH MUAMMOLARI

Annotatsiya: Imkoniyati cheklangan bolalarni tarbiyalash masalasi bugungi kunda eng dolzarb masalalardan biriga aylanib bormoqda. Hozirgi kunda Respublikamizda alohida yordamga muhtoj bolalarning rivojlanish darajasi, imkoniyatlari, xususiyatlari va qobiliyatlariga ko`ra maxsus yoki umumiy ta`lim tizimida ta`limni amalga oshirish maqsadida inklyuziv ta`lim tizimi amalga oshirilmoqda.

Kalit so`z: Ta`lim, bolalar, nogironlik, maxsus ta`lim, umumiy ta`lim, inklyuziv ta`lim, ijtimoiy ajratish, maktab, yaxlit, jins, umumiy ta`lim muassasalari

Sharqning mashhur allomalari Ibn Sino, Imom Buxoriy, Abu Nasr Farobiy, Alisher Navoiy, Abdulla Avloniylarning tarbiyaning maqsadlari har bir bola shaxsining rivojlanishiga ta`limning ta`siri to`g`risidagi qarashlari inklyuziv ta`lim rivojlanishining metodologik bazasi hisoblanadi.

Uzoq vaqt davomida maxsus yordamga muxtoj bolalarning umum ta`lim muassalariga nisbatan maxsus segregatsion ta`lim muassasalarida ta`lim tarbiya berish samarali deb hisoblanib kelindi. 1970 – 1980 yillrga kelib jahon miqyosida insonparvarlik va kamsitishlarga yo`l qo`ymaslik g`oyasining ilgari surilishi maxsus ehtiyojli bolalarga e`tiborning yanada yaxshilanishiga olib keldi.

Inklyuziv ta`lim tizimida quyidagi maqsad va vazifalarning hal etilishi talab etiladi:

- ta'lim muassasasida imkoniyati cheklangan bolalar va o'smirlarning ta'lim olishi uchun zarruriy psixologik – pedagogik, korreksion sharoitlarni yaratish , ularning imkoniyatiga yo'naltirilgan umum ta'lim dasturlari va korreksion ishlarni amalga oshirish orqali ruhiy rivojlanishi, ijtimoiy moslashtirishni amalga oshirish;
- o'quvchilarning ta'limdagi tenglik huquqini kafolatlash;
- jamiyatning va oilaning faol ishtirokida nogiron va sog'lom bolalarning ehtiyojlarini qondirish, ijtimoiy hayotga erta moslashtirish;
- imkoniyati cheklangan bolalar va o'smirlarni oillaridan ajralmagan holda yashash huquqini ro'yobga chiqarish;
- jamiyatda imkoniyati cheklangan bolalar va o'smirlarga nisbatan do'stona va mexr-muhabbatli munosabatni shakllantirishdir.

Inklyuziv ta'limning muammolari. Ko'plab davlatlarda inklyuziv ta'limni joriy etish bo'yicha davlat normativ hujjatlarida qilinmaganligi; Nogiron bolalarga nisbatan salbiy munosabat; Imkoniyati cheklangan bolalarning hamjamiyatda ko'rinmaslik muammosi; Moddiy mablag` muammolari; Ta'lim muassasalarini moslashtirish; Sinfda o'quvchilar sonining ko'pligi; Kambag'allik; Jinsiy tafovutlarga qarab kamsitish; Imkoniyati cheklangan bolalarning boshqalarga qaramligi; Favqulodda vaziyatlar, mojarolar, qochoqlar; Kadrlar masalasidagi muammolardir.

Ta'lim tizimi oldidagi muammolarni hal etish oson kechmaydi. Ammo bu ta'lim tizimining nafi jihati juda ko'p ular sirasiga quyidagilar kiradi:

- Inklyuziv ta'lim qashshoqlik iskanjasidan qutilishga imkon beradi;
- Inklyuziv ta'lim barcha uchun ta'lim sifatini yaxshilaydi;
- Kamsitishlarni oldini oladi;
- Inklyuziv ta'lim yanada inklyuzivlikka olib keladi.

Inklyuziv ta'limning prinsiplari: 1.Insonning qadr –qimmati uning qobiliyati va yutug`iga bog`liq emas .2.Har bir inson o`ylash va his qilish qobiliyatiga ega. 3.Har bir kishi bir-biriga muhtoj. 4.Har bir kishi eshitish va muloqat qilish qobiliyatiga ega. 5.Shaxsning to`liq va haqiqiy ta'lim olishi faqat real hamkorlikda amalga oshadi. 6.Hamma kishilar o`z tengdoshlarini qo`llab – quvvatlashga muhtoj. 7. Hamma ta'lim oluvchilarni yutuqqa erishishiga ularning nimadir qila olmasligi emas, balki nimanidir qila olishidir. 8. Hamkorlik qilish kishi hayotini har tamonlama kuchaytiradi.

Inklyuziv ta'lim tizimi quyidagi ta'lim muassasalarini o`z ichiga oladi: maktabgacha umumta'lim, umumiy o`rta ta'lim, o`rta maxsus kasb –hunar va oliy ta'lim . Bu ta'lim muassasalarining maqsadi bolalarning ta'lim olishi va kasb-hunarga tayyorlashda ularning o`rtasidagi to`siqlikni bartaraf etib ochiq ta'lim muhitini yaratishdan iborat. Umumta'lim maktablarda alohida dastur va darsliklardan foydalanish imkoniyati bo`lmaydi. Inklyuziv ta'lim tizimi integratsiyalashgan ta'lim tizimidan o`zining mazmun-mohiyati, maqsadi , vazifalari va harakat dasturi bilan faqlanadi.

Bolaning tarbiya va o'quv faoliyatida orqada qolishi psixik funksiyalarni o`zlashtirmaganligi natijasidir. Masalan , bolaning kiyim kiyishida ketma- ketlikning

buzilishi uning xotirasining zaifligidan emas, balki ushbu jarayonni amalga oshirish uchun zarur boʻlgan malakalarni egallamaganligi tufayli roʻy beradi.

Psixolog olimi L.M.Krijanovskaya imkoniyati cheklangan bolalarning inklyuziv taʼlim tizimida taʼlim–tarbiya berishda psixologik korreksiyalash metodlari orqali tarbiyalash yoʻllarini keng yoritib bergan. Uning fikricha, inklyuziv taʼlimda taʼlim- tarbiya ishlarining samarali boʻlishi, yaxshi yutuqlarga erishishda maktab psixologi, pedagogi, tarbiyachi va ota-onalar hamkorligi uzviy bogʻlangan boʻlishi lozim.

Inklyuziv taʼlim tizimida jahon miqyosida amaliyotga joriy qilish borasida bugungi kunga qadar ham juda koʻplab muammolar va toʻsiqlar mavjud. Ular jumlasiga quyidagilar kiradi: Salbiy munosabat ; Sinfdagi oʻquvchilar soni; Qaramlik;Jinsiy belgilarga qarab kamsitish ;Favqulotda vaziyatlar, mojarolar va qachoqlar.

Salbiy munosabat maxsus ehtiyojli bolalarning umumtaʼlim muassasalari tizimida taʼlim–tarbiya olishlari uchun eng katta toʻsiq boʻlsa kerak.

Salbiy munosabat muammosining mazmuni shundaki, ota-onalar, hamjamiyat azolar, oʻqituvchilar, umumtaʼlim xodimlari, boshqaruv organlarining hatto maxsus ehtiyojli bolalarning oʻzlaridagi umumtaʼlim muassasalarda taʼlim-tarbiya olishlariga nisbatan qarshiliklari va buni istamasliklaridir. Bunga sabab nogironlarga nisbatan insonlardagi notoʻgʻri fikr , ular toʻgʻrisida malumotlarning yetishmasligi, nogiron bolalarning chegaralangan muhitda oʻsganligi va boshqalardir. Hamjamiyatda koʻrinmaslik muammosining mazmuni shundaki, koʻpincha koʻplab maxsus ehtiyojli bolalar ota- onalar tomonida qattiq berkitiladi. Ularni uyga qamab hech kimga koʻrsatmaydilar, roʻyxatga olish jarayonida nogiron bolasi toʻgʻrisida hech bir malumot berilmaydi.Natijada koʻplab nogiron bolalar hamjamiyatda ishtirok etishdan mahrum boʻladi.Ular toʻgʻrisida hech bir malumotning boʻlmasligi taʼlim–tarbiya muassasalariga qatnashmasliklariga olib keladi.

Imkoniyati cheklangan bolalarni nuqsonini ilk yoshdan oʻz vaqtida aniqlab mutaxassislariga murojat qilinsa va maktabga tayyorgarlik ishi oʻz vaqtida olib borilsa albatta koʻzlangan maqsadga erishish mumkin.

Nogiron bolalarning tugʻulishini cheklab boʻlmaydi, lekin bunday bolalarning tugʻilish sonini kamaytirishga harakat qilsak boʻladi.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Выготский Л.С. Дефект и сверхкомпенсация.// « Проблема деффектологии».Мюб1996.-С.42.
2. Крижановская Л. М. Психологическая коррекция в условиях инклюзивного образования. Пособие для психологов и педагогов .- М.:<<Владос>>,2013.83-б.
3. Maktablar hamma uchun – Save the children – 2002y. 20\23 bet
4. Pulatov SH. N. Sankhya – ancient Indian philosophical school //PUSTAK BHARATI RESEARCH JOURNAL// JAN – June. ISSUE Toronto, Canada. No: 1 – 2, 2020.

5. PULATOV SH. N. XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Hindistondagi ijtimoiy – siyosiy vaziyat. Academic Research In Educational Sciences. Volume 1. 2020 468 – 474 P.
6. Po`latov, Sh. N., Rabindranat Tagorning Hindiston ilm – ma`rifatga qo`shgan xissasi. “SCIENCE AND EDUCATION” Scientific journal Volume 1, Special issue 2020 136 – 144 P.
7. Po`latov, Sh. N., Hindistonda pedagogic ta`limning rivojlanish bosqichlari. “SCIENCE AND EDUCATION” Scientific journal Volume 1, Special issue 2020 21 – 27 P.
8. Jurayev SH. S., Abu Ali ibn Sinoning falsafiy qarashlarida baxt – saodat masalasi //Academic Research in Educational Sciences, 2 (Special Issue 1), 395 – 401 P.